

## Ihmisten ulkoasujen viestit ja niiden tulkinta

### 1. *Viestivätkö arkiset asumme?*

Vaatetuksella viestitään, kuten jo Petr Bogatyrev totesi klassisessa tutkimuksessaan vuonna 1937 (Bogatyrev 1971). Mutta kuinka selkeitä kulttuurisesti ohjautuvia merkkejä ihmisten arkiset ulkoasut välittävät nykyajan häilyvässä ja monimuotoisessa kaupunkikulttuurissa?

Bogatyrev katsoi slovakialaisessa maaseutuyhteisössä vaatetuksen funktioita kartoittaessaan, että arkiasuilla on pääasiassa käytännöllisiä tehtäviä, joiden varjoon niiden merkityksiä välittävät funktiot jäävät. Juhla-, seremonia- ja rituaalipuvuissa sen sijaan merkityksiä välittävät funktiot hallitsevat asujen käytännöllisyyden kärsiessä. (Bogatyrev 1971, 43—44.) Tämän voi uskoa ilmiöksi, joka on yleistettävissä muuallekin kuin Bogatyrevin tutkimaan yhteisöön.

Ragnar Pedersenin mukaan nykyaikaiselle kaupunkiyhteisölle on ominaista sen esineistön loputon monimuotoisuus, mikä osaksi johtuu esineistöön liittyvien symbolijärjestelmien runsaudesta. Hänen mukaansa esineiden saamat merkitykset eivät kuitenkaan nykyisin näytä yhtä ilmeisiltä ja tarkoituksellisilta kuin esiteollisena aikana, jolloin niiden viestinnällinen rooli oli tärkeä, koska monista ihmiselämän alueista oli muuten vaiettava. (Pedersen 1990, 220.)

Löytyykö siis 1980-luvun lopun Turusta ihmisten arkiasuista kulttuuristen koodien ohjaamia viestejä? Ilmentävätkö asut kantajiensa identiteettiä? Tai ilmentävätkö ne sitä identiteettiä, jonka muut heille olettavat? Jälkimmäinen kysymys on muotoiltavissa myös seuraavasti: ovatko ulkoasut tulkittavissa identiteetin kääntöpuolen, stereotyyppisten ihmis-kuvien avulla (Saressalo 1983, 84)? Tässä esittelemässäni tutkimuksessani (Siivonen 1992) olen selvittänyt ihmisten ulkoasujen viestinnällistä luonnetta nimenomaan asuja tulkitsevien ulkopuolisten näkökulmasta.

Pidän työni kaltaista reseptiotutkimusta hedelmällisempänä tapana jäljittää yhteisön kulttuurisesti ohjautuvia koodeja, koska sen avulla voi rinnastaa usean ihmisen tulkinnat samasta kohteesta ja etsiä niistä yhtäläisyyksinä ilmeneviä yhteisiä koodeja.

Toisena ongelma-alueena tutkimuksessa on ihmisten ulkoasujen materiaalien elementtien suhde stereotyyppisiin ihmiskuviin. Mitkä osat ulkoasuista kuuluvat stereotyyppisiin ihmiskuviin? Miten ulkoasujen materiaalliset piirteet liitetään stereotyyppisten ihmiskuvien sisältämiin muihin luonnehdintoihin? Löytyykö ulkoasuista selkeitä symboleja?

## 2. *Valokuvatut ulkoasut informanttien tulkitsemina*

Ulkoasujen tulkintaa kahden toisilleen tuntemattoman ihmisen kohtaamistilanteessa on jäljitetty projektiivisten kuvahaastattelujen avulla (Collier—Collier 1987, 123—125; ks. myös esim. Heikkinen 1989, 198—203). Niissä haastateltaville näytetään kuvia ja heitä pyydetään kommentoimaan niitä. Tutkimuksessa on 30 turkulaista informanttia tulkinnut runsaat 30 valokuvissa näkyvää ihmisten ulkoasua. Kuvat on otettu vuonna 1988 Turussa julkisilla paikoilla ja haastattelut on tehty vuonna 1989.

Informanteiksi valittiin toisaalta palvelualoilla työskenteleviä ihmisiä, joiden oletettiin työnsä kautta oppineen tuntemaan muita paremmin ulkoasujen tulkinnassa käytettäviä koodeja. Näin etsittiin vahvistusta sille oletukselle, että tulkinnoissa käytettävät koodit ovat kulttuurin kautta opittuja. Vertailun vuoksi informanteiksi etsittiin myös ihmisiä, jotka työssään kohtaavat hyvin vähän heille tuntemattomia ihmisiä. Sekä valokuviin että informanteiksi valittiin eri ikäisiä miehiä ja naisia, jotta mahdolliset ikä- ja sukupuoliryhmien ominaispiirteet näkyisivät aineistosta.

Käytetyt haastattelut olivat puolistrukturoituja teemahaastatteluja, jotka soveltuvat hyvin silloin, ”kun tutkimuksen kohteena ovat emotionaalisesti arat aiheet, kun halutaan selvittää heikosti tiedostettuja seikoja — — tai kun tutkitaan ilmiöitä, joista haastateltavat eivät päivittäin ole tottuneet keskustelemaan” (Hirsjärvi—Hurme 1991, 35). Kaikki nämä määreet sopivat kuvaamaan tässä esiteltävän tutkimuksen luonnetta. Ulkoasujen tulkintaa puetaan arkikeskusteluissa harvoin sanoiksi. Aihetta pidetään usein myös arkaluonteisena; muiden ulkoasuja ei sovi arvostella.

### 3. Stereotyyppisiä ihmiskuvia ulkoasujen tulkinnoista

Useimmiten informantit olivat yksimielisiä siitä, mikä kukin kuvassa näkyvä ihminen on, vaikka yksimielisyys ei välttämättä aina ulottunut kaikkiin yksityiskohtiin. Jotkin ulkoasut jakoivat informanttijoukon kahden toisistaan eriävän näkemyksen esittäjiin. Näissäkin tapauksissa kummankin ryhmän sisällä käsitykset tulkittavasta ulkoasusta olivat hyvin lähekkäisiä. Voidaan siis sanoa, että ulkoasuja tulkittiin yhteisten stereotyyppisten ihmiskuvien avulla. Nämä stereotyyppiset ihmiskuvat on jaettu analyysissä neljään eri ryhmään, joiden erittelyssä on käytetty hyväksi Billy Ehnin ja Orvar Löfgrenin esittämiä luokitteluteemoja (Ehn—Löfgren 1982, 27—28).

Stereotyyppiset ihmiskuvat jakautuivat ensinnäkin kahtia erottamaan omaa, tuttua ja turvallista elämänmuotoa muista. Niitä on tässä luonnehdittu kaaoksen ja järjestyksen käsitteiden avulla, jotka ovat kaikissa kulttuureissa perustavat käsitteet ympäröivän maailman hahmottamisessa. Oma elämänmuoto mielletään järjestyneeksi ja erotetaan kaoottisesta vastakohdastaan. (Ehn—Löfgren 1982, 34.) Tutkimuksen materiaalissa tämä näkyy tavallisten perussuomalaisen ja poikkeavien erotteluna. Erikoisen ulkoasun katsottiin ilmentävän kantajansa erikoisuutta kaiken kaikkiaan.

Tavallisiin suomalaisiin katsottiin kuuluvan myös muita, sosiaalisesti perussuomalaisista eroavia ihmisiä (Ehn—Löfgren 1982, 63). Tutkimuksen materiaalin perusteella hahmottuu kolme sosiaaliryhmää, jotka haastateltavat asettivat hierarkkiseen järjestykseen. Ne ovat yhteiskunnallisesti keskimääräistä korkeammassa asemassa olevat, tavalliset perussuomalaiset ja pieneläjät. Näihin ryhmiin kuuluvista ketään ei tulkinnoissa yleisesti pidetty erikoisena tai poikkeavana.

Tutkimuksessa kiinnitettiin huomiota myös eri ikä- ja sukupuoliryhmiin liittyviin käsityksiin (Ehn—Löfgren 1982, 47, 59). Ne näyttävät ihmisten arvioinnissa vaikuttavan ensisijaisina. Stereotyyppiset ihmiskuvat liitettiin tulkinnoissa aina tietyn ikäiseksi arvioituun naiseen tai mieheen.

Kuvissa näkyvien ihmisten arvioitu ikä vaikuttaa siihen, mihin elämänvaiheeseen heidät sijoitettiin (Roos 1987, 48). Iän perusteella heitä pidettiin opiskelijoina, työikäisinä tai eläkeläisinä, naimattomina, vasta perheen perustaneina tai jo aikuisten lasten vanhempina. Ikä vaikutti myös siihen, mitä ikäryhmäläistensä kanssa yhteisiä elämäkokemuksia heille tulkinnoissa oletettiin (Roos 1987, 51—52). Näkyvin niistä on toisen maailmansodan kokeminen omakohtaisesti. Sukupuolen vaikutus näkyy selkeimmin siinä, mitä ammatteja kuvien ihmisille ehdotettiin.

Tulkinnoissa poikkeavien katsottiin olevan elämäntavaltaan boheemeja, taiteellisia tai mielipiteiltään radikaaleja. Radikaaleiksi luettiin vihreät, vasemmistolaiset, feministit ja ympäristöliikkeissä tai kehitysmaakaupassa<sup>1</sup> toimivat. Vaihtoehtoisesti poikkeavaa ulkoasua selitettiin ruotsalaisuudella tai muulla ulkomaalaisuudella, esimerkiksi näin:

”Tietysti nyt ku tämmöseen sovinnaiseen ja totuttuun pukeutumiseen kiinnitetään huomioo melko vähän tai paljon ni, tämmönen poikkeaa sit niin, et tämmönen vois, mä en tiedä onks se valitettavasti tai onneks ni olla ulkolainen. Mä voisin kuvitella et tää vois olla vaikka ruotsalainen kaveri. Mut toisaalta ku sil on niin paljon maitoja ja kaiken näköst Valintatalon kasseja, ni se sotii sitä vastaan. Eli nähtävästi tää on muuten vähän boheemi, saattais olla joku taiteilija — —” (PVIII, 21, kuva 25).<sup>2</sup>

Perussuomalaisia pidettiin tavanomaisuudessaan vaikeasti määriteltävänä, he voivat olla keitä vain. Se on ilmaistu esimerkiksi näin:

”Se on hyvin, hyvin tavallinen, siis semmonen todella Maija Meikäläinen, — — se on hyvin, hyvin neutraali — — täs ei oo niinku mitään erikoista, sil taval et ei, siis todella hyvin tämmönen niinku blanko henkilö. Et siit niinku vaikee mennä sanomaan ammatista tai koulutuksesta — — ” (PXII, 2, kuva 2).

Määritelmät tavallisuudelle löytyvät poikkeavuuden kautta. Tämä näky suoraan myös joissakin tulkinnoissa:

” — — ei luovan näkönen, vaan tommonen hyvin vois sanoo ehkä tommonen tavanomanen, stereotyyppi, — — ei osota minkäänmoista tämmöstä radikaalia eikä tämmöstä välttämättä kehittävää tai luovaa — — ” (MXI, 3, kuva 9).

Tavallisia perussuomalaisia naisia pidettiin tehtaan työläisinä, myyjinä tai kassoina, sairaanhoitajina tai konttoristeina. Perusmies oli tulkin-

<sup>1</sup> Kehitysmaakaupat myyvät kehitysmaiden tuotteita mahdollisimman suoraan tuottajalta kuluttajalle ilman voitontavoitetta. Kaupat ovat yhdistysten ylläpitämiä ja niissä tehdään paljon vapaaehtoistyötä. Kauppojen toimintaan kuuluu oleellisena osana tiedottaminen muun muassa maailmankaupan rakenteesta ja kehitysmaista. Kehitysmaakauppoja on useissa Suomen kaupungeissa, esimerkiksi Turussa.

<sup>2</sup> Viittauksessa PVIII on informantin koodi, numero 21 kertoo, millä sivulla litteraatiossa lainaus on, ja kuva 25 kertoo, mistä valokuvasta informantti kyseisellä hetkellä puhuu. Tutkimuksen materiaalia säilytetään Turun yliopiston Kulttuurien tutkimuksen laitoksessa osittain folkloristiikan (TKU), osittain suomalaisen ja vertailevan kansatieteen (TYKL) arkistoissa. Analyysia esitellään tässä aina yhden aineistosta esille nostetun sitaatin avulla. Tarkemmat viittaukset muihin vastaaviin tulkintoihin selviävät tutkielmasta Siivonen 1992.

noissa kunnan duunari, ammattimies ja töissä esimerkiksi Wärtsilässä tai teknikkona, insinööriä tai merkonomina kirjoituspöydän ääressä. Hän saattoi olla esimies tai alemman tason johtaja. Perussuomalaisten katsottiin lähteneen töihin kansakoulupohjalta, hankkineen itselleen ammattikoulutuksen tai voineen kouluttaa itsensä opistossa tai korkeakoulussa. Heidä ei pidetty rikkaina muttei välttämättä köyhinäkään. Heidät ajateltiin perheellisiksi. Poliittisesti heidät sijoitettiin oikeistoon, vasemmistoon tai keskustaan. Millään näistä piirteistä ei kuitenkaan voi selkeästi ja yksiselitteisesti luonnehtia tavallista perussuomalaista. Oleellista tuntuu olevan radikaaliuden, luovuuden ja omaperäisyyden puute niin ulkoasussa kuin elämässäkin. Näin heitä kuvaa eräs informanteista:

”No semmonen just et on perhe ja on lapsia ja on oma osake ja auto ja pikkusen kuntoillaan ja viihdytään perheen kanssa, hänel on kuitenkin ihan hyvä mukiinmenevä ammatti, hän ehkä varmaan viihtyy siinä ja, viihtyy siinä ammatissaan ja tulee varmaan olemaan siin loppuelämän, tai niinku, niin kauan ku on työelämäs kiinni” (P0, 24, kuva 9).

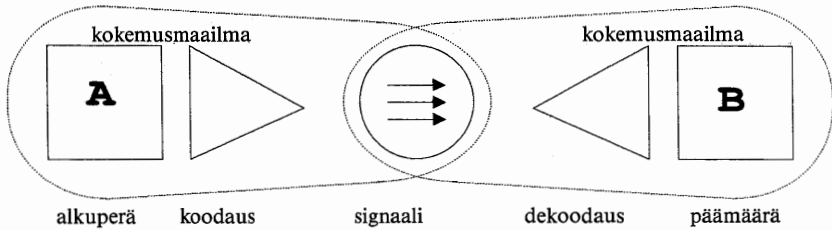
Ylimmän sosiaaliryhmän edustajien katsottiin saaneen koulutuksensa opistossa tai korkeakoulussa. Naisia pidettiin toimihenkilöinä, korkeasti koulutettuina virkanaisina tai liikkeenharjoittajina. He saattoivat tulkinnoissa olla myös kotirouvia, joiden koulutusta ei välttämättä pidetty pitkänä ja asema katsottiin saavutetun aviomiehen korkean yhteiskunnallisen aseman kautta. Ylemmän sosiaaliryhmän miestä pidettiin johtajana, jos hänen uskottiin ikänsä puolesta urallaan sinne asti jo ehtineen. Hänelle ehdotettiin uraa myös virkamiehenä tai tiedemaailmassa, esimerkiksi professorina. Ylempään sosiaaliluokkaan kuuluvien taloudellista toimeentuloa pidettiin hyvänä. Poliittisesti heidän katsottiin kuuluvan oikeistoon.

Vähäosaiset olivat tulkintojen mukaan tehneet raskasta ruumiillista työtä, naiset siivoojina, tiskaajina tai tehtaan työläisinä, miehet teollisuudessa tai sekatyömiehinä. Heillä ei juuri katsottu olevan koulutusta, heidän toimeentuloansa pidettiin huonona ja poliittisesti heidät sijoitettiin vasemmistoon tai Suomen maaseudun puolueeseen. Heidä pidettiin mahdollisesti alkoholisoituneina.

#### *4. Ulkoasujen tulkinta viestintänä*

Stereotyyppisiä ihmiskuvia käytettiin haastatteluissa koodeina, jotka viestintäprosessissa ohjasivat kuvissa näkyvien ulkoasujen tulkintoja.

Kokonaiskuvan viestintäprosessista saa seuraavasta kaaviosta, joka kuvaa viestin välittymistä henkilöltä A henkilölle B:



Kuvio 1. Viestin välittyminen henkilöltä toiselle (Bringéus 1979, 9).

Kuviossa A, lähettäjä, on ihminen, joka tietoisesti tai tietämättään kertoo jotakin esimerkiksi ulkoasullaan (signaali) B:lle, viestin vastaanottajalle. Viesti muodostetaan ja tulkitaan koodin avulla, johon vaikuttaa sekä lähettäjän että vastaanottajan kokemusmaailma. Mitä lähempänä toisiaan heidän kokemusmaailmansa ovat, sitä paremmin lähetetty viesti vastaa tulkittua. (Bringéus 1979, 9—11.) Koska tutkimus on reseptiosemioottinen, siinä ”kiinnostuksen kohteena on sanomien tuottaminen vastaanotossa, jolloin semioottisella otteella voidaan tutkia kulttuurituotteiden ja vastaanottajien välisiä suhteita eli niitä tapoja, joilla ryhmät ja yksilöt tulkitsevat tiettyjä viestejä” (Aarva 1991, 71).

Tutkimuksessa stereotyyppisen ihmiskuvan käsite on rinnastettu Umberto Econ määritelmään koodista. Stereotyyppinä pidetään tässä ihmisen tietoisuudessa olevaa kaavamaista ja yleistettyä kuvaa maailman ilmiöistä, mm. ihmisistä. Stereotyyppi on kollektiivinen mielikuva, joka kuitenkin varioi yksilöiden välillä, eri tilanteissa, eri paikoissa ja eri kulttuuristen ryhmien välillä. Perinteenä stereotyyppi muuttuu ajassa, vaikka sillä onkin taipumus pysyä muuttumattomana. (Bovbjerg et al. 1988, 84—86; Eco 1971, 39—117; Räisänen 1974, 1; Saressalo 1983, 84; Siivonen 1989, 3—4.) Stereotyyppisiin yhdistyy myös asenteita. Tästä yhdistelmästä syntyy ennakkoluulo. (Velure 1979, 145.)

Econ mukaan viestien sisältämien merkkien tai merkkiyhdistelmien varsinainen merkitys, denotaatio, jää abstraktiksi merkitysalueeksi, jonka pystyy määrittelemään vain siihen löyhemmin yhdistettävien sivumerkitysten eli konnotaatioiden kautta. Konnotaatiot Eco rinnastaa Charles Sanders Peircen merkin mallin tulkitsimiin (interpretant). Koodi havainnollistuu Econ mukaan merkkeihin tai merkkiyhdistelmiin liittyvissä konnotaatioissa eli tulkitsimissa. (Eco 1971, 68—69, 92—94, 98—99, 112—117.) Informanttien haastatteluissa esittämät ulkoasujen tulkinnat ovat näitä tulkitsimia.

### 5. Ulkoasut ja niiden tulkinnat osana Charles Sanders Peircen semiotiikkaa

Peircen semiotiikan perustana on jako kolmeen fenomenologiseen kategoriaan, jotka ovat *ensiyys*, *toiseus* ja *kolmannuus* (*firstness*, *secondness* ja *thirdness*) (Tarasti 1990, 26). Nämä kategoriat ilmaisevat merkkien olemisen tapaa ihmisen tietoisuudessa. Ensiydessä merkki on kokonaisuvaltaisen, välittömän tunteen muodossa. Siihen liittyvät merkin laadulliset ominaisuudet mutta vain epämääräisinä ja potentiaalisina. Toiseus sisältää merkin aikaan ja paikkaan sidoksissa olevat faktat. Kolmannuudessa merkki saa merkityksen, sen laadulliset ja tiedolliset ominaisuudet täydentyvät kokonaisuudeksi lakien avulla. (Peirce 1950, 75—97.)

Peircen filosofiassa näihin kuhunkin kategoriaan liittyy oma päättelyn lajinsa. Kolmannuus perustuu deduktioon. Siinä päätellään lakien pohjalta edeten loogisesti kohti jotakin, jonka täytyy lain mukaan olla tietyllä tavalla. Päättely kulkee silloin esimerkiksi näin:

1. Ylempään sosiaaliryhmään kuuluvat ihmiset ovat varakkaita.
2. Tämä ihminen kuuluu ylempään sosiaaliryhmään.
3. Hän on varakas.

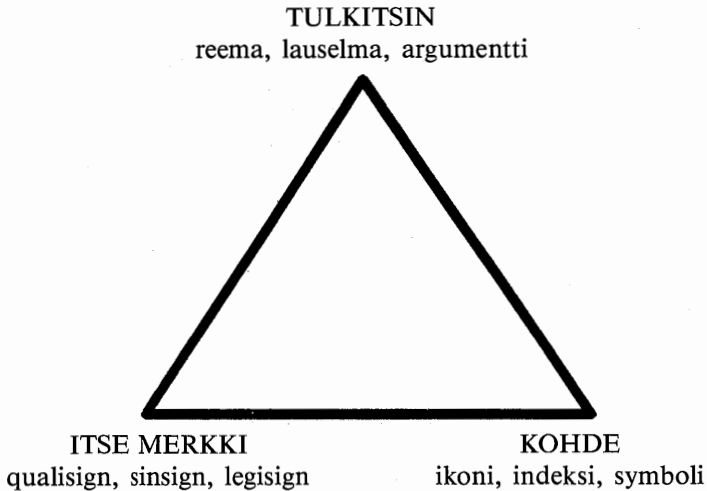
Päättely etenee säännöstä deduktiivisesti riippumatta siitä, onko sääntö tosi vai ei. Toiseudessa päätellään induktiivisesti empiiristen tosiasioiden pohjalta ja päädytään tulokseen, joka todennäköisesti pitää paikkansa mutta ei ole täysin varma. Esimerkiksi havainnot osoittavat, että havait-sijan kohtaamat ylempään sosiaaliluokan ihmiset ovat varakkaita. Todennäköistä siis on, että kaikki ylempään sosiaaliluokkaan kuuluvat ihmiset ovat varakkaita. Ensiyden päättelyn laji on abduktio, joka antaa vain hyvin epävarmaa tietoa. Siinä päättely kulkee esimerkiksi näin:

1. Ylempään sosiaaliryhmään kuuluvat ihmiset ovat varakkaita.
2. Tämä ihminen on varakas.
3. Hän kuuluu ylempään sosiaaliryhmään.

Edelleenkin päättely pohjautuu sääntöön sen totuudellisuudesta huolimatta. Deduktio tapaamaan tässä ei kuitenkaan edetä säännöstä loogisesti ja unohdetaan se, että myös muut kuin ylempään sosiaaliryhmän ihmiset voivat olla varakkaita. Tällainen päättely antaa kuitenkin paljon käyttökelpoista tietoa arkipäivän tilanteissa toimiville. (Tarasti 1990, 27—28.)

Peircen filosofian kolme fenomenologista kategoriaa ovat perustana hänen varsinaisessa merkkiteoriassansa. Hän määrittelee merkin kolmen aspektin muodostamaksi kokonaisuudeksi. Aspektit ovat ulkomaailman *kohde* (object), johon merkki viittaa, itse *merkki* (representamen) ja *tulkitsin* (interpretant), jonka avulla merkki tulkitaan. Nämä

kaikki jakautuvat kolmeen osaan Peircen filosofisten kategorioiden perusteella (ks. kuvio 2), jolloin puhutaan merkeistä suhteessa kohteeseen (signs in relation to objects), merkeistä suhteessa itseensä (signs in themselves) ja merkeistä suhteessa tulkitsimiin (signs in relation to interpretants). (Peirce 1931—1958, 2.228, 2.243—2.252; Tarasti 1990, 28—29.)<sup>3</sup>



Kuvio 2. Peircen merkin määritelmä havainnollistettuna (Tarasti 1990, 29; Peirce 1931—1958, 2.243—2.252).

Tulkitsin on varsinaisen merkin herättämä toinen merkki ihmisen mielessä. Sen avulla tulkitsija tulkitsee itse merkin. Tulkitsimen alajaossa *reema* (rheme) edustaa ensiyttä. Se on merkki, joka mielletään laadullisena mahdollisuutena mutta joka ei itsessään vielä sisällä informaatiota. (Peirce, 1931—1958, 2.228.) Ulkoasujen tulkinnassa esimerkkinä voi olla yksinkertainen ja boheemi vaatetus, joka havaitaan, ja havaitisijasta tuntuu, että juuri havaitut laadulliset piirteet ulkoasussa saattavat merkitä jotain. *Lauselma* (dicisign eli dicent sign) toiseutena on merkki, jonka ymmärretään perustuvan tosiasioihin. Siinä on osana reema, jonka avulla kuvautuu sen osoittama fakta. Esimerkiksi ulkoasun yksinkertaisuuden päätellään kertovan vähävaraisuudesta. *Argumentti* (argument) on kolmannuuden tapaan merkki, jonka voi ymmärtää ainoastaan tun-

<sup>3</sup> Charles Sanders Peircen *Collected Papers* -sarjassa ilmestyneisiin kirjoituksiin viitataan myös tässä vakiintuneen käytännön mukaisesti ilmoittamalla pisteellä erotetut volyymit ja kappaleen numerot, ks. Pharies 1985, nootti 5.



temalla siihen osana kuuluvan kulttuurisidonnaisen lain. Edellä esitettyjä esimerkkejä jatkaen boheemi vaatetus kulttuurisen säännön perusteella kuuluu taiteilijalle tai taiteelliselle ihmiselle. (Peirce 1931—1958, 2.243—2.252.) Jotta voitaisiin katsoa, että ulkoasut välittävät kulttuurisidonnaisia viestejä, täytyisi haastateltavien esittämistä ulkoasujen tulkinnoista löytyä argumentteja.

Merkki suhteessa kohteeseensa jaetaan Peircen kolmen kategorian pohjalta *ikoneihin* (icon), *indekseihin* (index) ja *symboleihin* (symbol). Ikoni kuuluu luonteeltaan ensiyteen. (Peirce, 1931—1958, 2.276.) Siinä merkin ja sen kohteen yhteys määrittyy samankaltaisuuden kautta (Peirce 1931—1958, 3.362). Se voi olla visuaalista samankaltaisuutta. Esimerkiksi jokin ihminen muistuttaa ulkoisesti jotakin toista ihmistä niin, että tämän katsotaan merkitsevän heidän samankaltaisuuttaan muutoinkin. Indeksiksi kuuluu toiseuteen ja on merkki, jonka kohde on pääteltävissä sen sisältämien tosiasioiden perusteella (Peirce 1931—1958, 2.274—2.302). Esimerkiksi ulkoasun kokonaisuuteen kuuluvasta muovikassista ja sen sisältä näkyvästä maitotölkistä on pääteltävissä, että kassin kanta- ja on käynyt ostoksilla ruokakaupassa. Symbolit perustuvat johonkin kulttuurisesti sovittuun sääntöön, jonka mukaan ne tulkitaan kohdetansa ilmaiseviksi (Peirce 1931—1958, 2.249). Ne siis kuuluvat luonteeltaan kolmannuuteen. Kyseessä on esimerkiksi nuoren naisen yllä oleva käytettynä hankittu miesten takki, joka kertoo symbolina käyttäjänsä taiteellisuudesta.

Merkki suhteessa itseensä kertoo siitä, miten ja minkälaisista aineksista merkki koostuu. Se jää tässä merkin kolmesta osasta hankalimmin tavoitettavaksi. Haastateltavat eivät yleensä ole osanneet tulkinnoissaan eritellä itse ulkoasuja konkreettisina merkitsevien osien summina. Tämä on luonnollista, koska merkki suhteessa itseensä kuuluu ulottuvuuteen, jolla merkin tai merkkikokonaisuuksien luominen tapahtuu (Tarasti 1990, 54). Ulkoasujen merkkien luominen joko vaatteiden ja asusteiden valmistamisen tai pukeutumisen tasolla on jätetty tässä syrjään.

Peircen mukaan merkin kaikkien osien on oltava kolmannuuden tasolla, ennen kuin kyseessä on argumentti (Peirce 1931—1958, 2.254—2.265). Yksi yksilö ei kuitenkaan pysty tavoittamaan tulkitsinta kolmannuutena kokonaisuudessaan (Buczynska-Garewicz 1979, 254; ks. myös Eco 1971, 121—123). Peirce onkin erottanut *dynaamisen* (dynamical) ja *lopullisen* (final) *tulkitsimen*. Dynaaminen tulkitsin liittyy yhteen hetkelliseen tulkintaan ja osoittaa suunnan kohti lopullista tulkitsinta. (Harwick 1977, 111.)

Edellä esitetyn perusteella tutkimuksen konkreettisena tavoitteena on etsiä ulkoasujen tulkinnoista symboleja, joita on perusteltu tai joita ei voi ymmärtää ja selittää muutoin kuin jonkin kulttuurisen säännön

avulla. Ne ovat niitä dynaamisia tulkitsimia, joiden perusteella etsitään vastausta siihen, liitetäänkö nykyaikaisessa kaupunkiympäristössä ihmisten arkiasuihin kulttuurisidonnaisia viestejä.

## 6. *Ulkoasujen tulkinta stereotyyppisten ihmiskuvien avulla*

Vaikka tulkinnoissa on harvoin osoitettu suoraan ulkoasuissa olevia merkkejä tai symboleja, on asuista kuitenkin nostettu esille piirteitä, joihin informanttien huomio on kiinnittynyt. Ne on tulkinnoissa liitetty ihmisten luonnehdintoihin milloin selvemmin, milloin heikommin, aina ei ollenkaan. Analyysissa on lähdetty siitä, että ainakin ne piirteet, jotka ovat olleet informanteista mainitsemisen arvoisia, toimivat tulkinnoissa joko tietoisina tai tiedostamattomina merkkeinä. Ne ovat joka tapauksessa ainoat viitteet, joihin analyysissa voi tarttua, kun etsitään stereotyyppisiin ihmiskuviin osina kuuluvia luonnehdintoja materiaalisista ulkoasuista.

Materiaalisten ulkoasujen tulkintaa stereotyyppisten ihmiskuvien avulla esitellään tässä yhdellä esimerkillä. Kyseessä on tavanomaisesta poikkeaviin eli kaaokseen tulkinnoissa luokiteltu nuori nainen, jonka ulkoasun eri ikäryhmiin kuuluvat informantit ovat tulkinneet toisistaan poikkeavasti. Nuori nainen, jota tässä kutsutaan Lotaksi, on kuvassa pukeutunut käytettyyn mustaan pitkään miesten talvitakkiin. Jalassaan hänellä on kuluneet mustat mokkasaappaat ja kaulaan kiedottuna vaaleanpunainen hapsullinen huivi. Hänellä on olkalaukku, joka on vaaleaa luonnonväristä nahkaa. Hänen hiuksensa ovat lyhyeksi leikatut ja osittain pystyssä sojottavat. Perusväriltään ne ovat suhteellisen vaaleat ja niihin on värjätty vaaleita raitoja. (Ks. kuva 1.)<sup>4</sup>

Eri ikäryhmien esittämät tulkinnat Lotan ulkoasusta ryhmittyvät siten, että Lotan omaan ikäluokkaan kuuluvien alle 30-vuotiaiden informanttien vastaukset ovat keskenään yhtenäisiä ja poikkeavat heitä vanhempien informanttien vastauksista. Yli 30-vuotiaiden tulkinnat muodostavat vastaavasti yhtenäisen ryhmän.

Yli 30-vuotiaat pitävät Lottaa vasemmistolaisena, radikaalina ja mielipiteiltään varmana. Monet heistä pitävät häntä opiskelijana mutta ei-

<sup>4</sup> Tutkimuksessa ei ole selvitetty kuvattujen ulkoasujen eri osien taustoja. Se, että esimerkiksi Lotan kuvassa näkyvää takkia pidetään tässä uuteen käyttöön otettuna miesten talvitakkina, perustuu tietooni kulttuurista, joka on myös omani. Lotan kuvasta käytetään haastattelulitteraatioissa numerotunnusta 5.



*Kuva 1. Lotta, maailmanparantaja. Kuvaaaja Katriina Siivonen. TKU/V 2373.*

vät joko osaa sanoa tai pitää tärkeänä mainita hänen opiskelupaikkaansa. Suunnilleen yhtä moni heistä kuitenkin katsoo, että Lotta on työelämässä. Heidän arvionsa hänen ammatistaan vaihtelevat, mutta yleisesti he katsovat hänen toimivan jollakin naisvaltaisella alalla, esimerkiksi terveydenhuollossa, toimistossa tai myyjänä. Jotkut heistä sijoittavat hänet kulttuurialalle, esimerkiksi toimittajaksi tai kirjailijaksi. Taiteet ja kirjallisuuden he liittävät Lottaan yleisemminkin, jos ei työnä, niin harrastuksena. Lisäksi he pitävät Lottaa suhteellisen vähävaraisena. Osa heistä pitää Lottaa ruotsalaisena.

Informanttien tulkinnoissa Lotan ulkoasua pidetään boheemina, rohkeana, rentona, olemukseltaan ristiriitaisena, yksinkertaisena, uusrahvaanomaisena ja erikoisena. Nämä ovat kaikki merkkien laadullisia piirteitä (qualisign) ja siten ensiyden tasolla, kun tarkastellaan merkkiä suhteessa itseensä. Asun yksityiskohdista nostetaan yksittäisinä merkeinä (sinsign) esille rohkea ja kummallinen tukka, vanha miesten takki, huonokuntoiset jalkineet sekä kallis, aidosta nahasta tehty laukku.

Nämä Lotan asuun kuuluvat merkit toimivat suhteessa kohteeseensa sekä indekseinä että symboleina. Joistakin tulkinnoista ilmenee suoraan, että Lotan ulkoasua pidetään rihattomuuden indeksinä, esimerkiksi näin:

” — — mut on tietyst velkoja ja kaikkee, harrastaa tommost yksinkertast pukeutumist sitte” (PXV, 14, kuva 5).

Nämä tulkinnat voi kirjoittaa myös seuraavaan muotoon:

1. Vähävaraisilla on varaa vain yksinkertaiseen asuun.
2. Lotan asu on yksinkertainen.
3. Hän on vähävarainen.

Tällaista abduktioon perustuvaa päättelyä on joissakin tulkinnoissa käytetty sen avoimuudesta huolimatta. Informantit ovat esittäneet myös vaihtoehtoisia tulkintoja, esimerkiksi:

” — — tämmöset jotkut vaatteet on sivuseikka, niit on semmosiiki ihmisii olemassa” (PI, 8, kuva 5).

Tällöin päättely etenee deduktiivisesti:

1. Yksinkertaisen asun hankkimiseen ei kulu paljoa rahaa.
2. Lotan asu on yksinkertainen.
3. Hän ei ole käyttänyt asuunsa paljoa rahaa.

Tämän puolestaan katsotaan johtuvan joko siitä, että Lotta todella on varaton, tai siitä, että hänelle ei kallis asu ole tärkeä. Edelleen pidetään mahdollisena, että ainakin jälkimmäisessä tapauksessa huokean näköinen asu symboloi jotakin, esimerkiksi näin:

”Siin on semmosta uusrahvaanomaisuutta jotenki, että hän on valinnu tämmösen pukeutumistyylin, et hän ei o — — niinku joistakin voi sanoa että pistää päällensä ton, tämä on valinnu tämmösen lookin, johon kuuluu jotenki tommosta vaihtoehtoa, ehkä maalaisuutta, tän tyyppistä, mutta se ei välttämät tarkota sitä, että hän olis maalta kotoisin tai eläis kovin yksinkertaisissa oloissa” (MXI, 32, kuva 5).

Tulkinnoissa esitetty vähävaraisuus on saatettu selittää myös siten, että Lotta opiskelee. Tällöin opiskelu on rahattomuuden indeksi, ja päättely on deduktiivista:

1. Opiskelijat ovat vähävaraisia.
2. Lotta on opiskelija.
3. Hän on vähävarainen.

Tämä indeksi ei liity suoraan Lotan ulkoasuun. Kyseessä onkin ulkoasun tulkinnassa käytetty tulkitsimien ketju, jossa opiskelu nähdään suoraan ulkoasusta ja vähävaraisuus opiskelusta.

Opiskelijana Lottaa voidaan pitää hänen ikänsä perusteella, joskin hän on informanttien mielestä opiskelijaksi suhteellisen vanha:

” — — voi olla et opiskeleeki viel. Pitemmän linjan opiskelijoita. Niitäkin on, eiks o” (PIV, 11, kuva 5).

Monista vastauksista kuitenkin ilmenee, että Lotan ulkoasu kertoo informanteille hänen opiskelevan, esimerkiksi näin:

”No mul tulee opiskelija mieleen tästä, ihan tosi, hän opiskelis ja. Joo, mul tulee opiskelija mieleen, ihan sen niinku hänen olemuksen mukaan katottuna” (MII, 2, kuva 5).

Esille on nostettu esimerkiksi boheemi ulkoasu. Koko materiaalin valossa boheemin ja erikoisen ulkoasun yhtenä tulkintavaihtoehtona on tällaisen asun liittäminen opiskeluun elämänvaiheena. Tulkinta on seuraava:

1. Opiskelijat pukeutuvat boheemisti ja erikoisesti.
2. Lotta pukeutuu boheemisti ja erikoisesti.
3. Hän on opiskelija.

Kyseessä on abduktio, jonka avulla Lotan oletettua elämänvaihetta opiskelijana ei voi kokonaan selittää. Mahdollista on, että Lotan ulkoasu symboloi opiskelua. Silloin voivat myös ulkoasun boheemius ja erikoisuus olla opiskelijan symboleina.

Lotan sijoittaminen tyypillisille naisten aloille, esimerkiksi terveydenhuoltoon, perustuu hänen sukupuoleensa. Tämä tulkintatapa näkyy koko työn materiaalissa. Se on selitettävissä siten, että niille informanteille, jotka päättävät Lotan ammatin hänen sukupuolensa perusteella, ei hänen ulkoasunsa sinänsä viesti mistään ammatista.

Kulttuurin tai taiteen alojen ammatit on liitetty Lotan ulkoasuun esimerkiksi seuraavasti:

”Joo mä aattelin joku kirjailija, runoilija, joku, joku tämmönen vois olla — — kielenkääntäjä esimerkiks vois olla. Hyvin rento tyyppi. Hän on hyvin sellanen taiteellinen tyyppi, hänel on niin rento toi asu tos, tai sil taval rento et, et ei hän välitä muodista niin tarkkaan. Toi on isoäidin vanha varmaan toi takki” (PIII, 25, kuva 5).

Tämän tulkinnan taustalla on seuraava indeksiin perustuva päätelmä:

1. Taiteelliset ihmiset pukeutuvat rennosti eivätkä välitä muodista.
2. Lotta on pukeutunut rennosti eikä ole muodinmukainen ”isoäitinsä” vanhassa takissa.
3. Hän on taiteellinen.

Kyseessä on abduktio, jonka avulla ei kokonaan selity tulkinnoissa Lotaan yhdistetty taiteellisuus. Mahdollista on, että kulttuurin ja taiteen alojen ammatit näkyvät Lotan ulkoasusta symboleina, vaikka tätä ei suoraan voi tulkintojen perusteella osoittaa.

Tulkinnoissa ei Lotan taiteisiin ja kulttuuriin liittyviä harrastuksia eikä hänen vasemmistolaisuuttansa ole liitetty hänen ulkoasuunsa. Lotan poliittisesta kannasta on sanottu esimerkiksi näin:

” — — no joo, ihan devalaisen näkönen” (MXII, 8, kuva 5).

Mahdollisesti Lotan ulkoasu symboloi vasemmistolaisuutta, mahdollisesti myös taiteellisuutta samoin perustein kuin taide- ja kulttuurialojen ammattelijakin.

Informantit eivät ole eritelleet kovinkaan tarkasti sitä, mitkä Lotan asun piirteet kertovat ruotsalaisuudesta. Koko työn materiaalin valossa yksi erikoisen ulkoasun tulkintatapa on erikoisuuden liittäminen ruotsalaisuuteen. On mahdollista, että Lotan ulkoasun tulkinnat noudattavat tätä yleistä linjaa ja että jokin Lotan asussa symboloi ruotsalaisuutta. Haastatteluista ei kuitenkaan selviä tarkemmin, mitkä asun piirteet tämän tekevät.

Yli 30-vuotiaiden esittämien tulkintojen perusteella Lotan ulkoasu ei sisällä selkeitä symboleja. Mahdollista kuitenkin on, että asu symboloi taiteellista, mielipiteitään radikaalia vasemmistolaista, joka ehkä opiskelee tai on töissä kulttuurin ja taiteen alueella ja joka ehkä on ruotsalainen. Lotan asusta on lueteltu monia yksityiskohtia ja laadullisia piirteitä, jotka kaikki voivat olla symbolisuhteessa edellä mainittuihin kohteisiin. Tätä ei tulkintojen perusteella voi kuitenkaan varmasti osoittaa.

Sen sijaan vähävaraisuudella ja Lotalle ehdotetuilla tyypillisillä naisten aloilla ei ole symbolisuhdetta merkinä toimivaan ulkoasuun. Ne päätellään indeksinä huokean näköisestä asusta, opiskelusta tai Lotan sukupuolesta.

Lotan omaan ikäluokkaan kuuluvien alle kolmikymmenvuotiaiden luonnehdinnoissa Lotan ulkoasuun liittyy laadullisina piirteinä (qualisign) erikoisuus ja boheemius. Heidän tulkinnoissaan asun merkit jäävät pääasiassa ensiyden asteelle suhteessa itseensä. Ainut mainittu Lotan ulkoasuun kuuluva yksittäinen merkki (sinsign) heidän tulkinnoissaan on ”isän vanha mantteli”.

Toisin kuin vanhemmat informantit, alle kolmikymmenvuotiaat eivät pidä Lottaa erikoisena, vaan tavallisena opiskelijana. Tulkintojen perusteella voi sanoa, että hänen ulkoasunsa, sen boheemius ja ”isän vanha mantteli”, symboloi maailmanparantajaa, joka opiskelee yliopistossa jotakin ”pehmeää alaa” esimerkiksi humanistisessa tiedekunnassa. Tästä indeksinä päätellään, että hänellä on syvällisempiä arvoja, ja hänen katsotaan toimivan luonnonsuojeluliikkeessä, kehitysmaakaupassa tai feministinä.

### *7. Eri ikäryhmien erilaiset tulkintatavat*

Palvelualoilla ja muissa ammateissa toimivien informanttien vastauksissa ei näy oleellisia eroja, joten tämän työn materiaalin perusteella ei voi

osoittaa, että palveluammattissa harjaantuisi muita paremmin tulkitsemaan tuntemattomien ihmisten ulkoasuja.<sup>5</sup> Eroja sen sijaan näkyy eri ikäryhmien esittämien tulkintojen välillä. Niitä on lähinnä tulkintojen pituudessa ja seikkaperäisyydessä.

Alle 30-vuotiaat informantit esittivät pisimmät ja monipuolisimmat tulkinnat, joissa usein on koottuna muiden tulkintojen yksittäin mainittuja piirteitä kokonaisuuksiksi. Yleensä alle 30-vuotiaiden tulkinnat ovat sisällöltään samansuuntaisia kuin heitä vanhempien esittämät. Poikkeuksena on edellä esitetty heidän omaan ikäryhmäänsä kuuluvan Lotan ulkoasun tulkinta.

Alle 30-vuotiaat suhtautuivat myös heille annettuun tulkintatehtävään mutkattomasti, toisin kuin heitä vanhemmat työikäiset informantit. Jälkimmäiset eli 30—64-vuotiaat haastateltavat toteavat toistuvasti, ettei vaatetus saisi vaikuttaa ihmisten arvioinnissa. Näin sanoo heistä eräs:

” — — tää on nyt tyypillinen kauhuesimerkki siitä, et kun puetaan ihminen määrättyl tavalla, ni sä pistät sen määrättyyn lokeroon ja aina sanotaan, et vaatteil ei oo mitään merkityst” (PVIII, 8, kuva 23).

He myös varoivat tai lievensivät tulkintojaan, joita saattoi pitää sävyllään negatiivisina, esimerkiksi näin:

” — — se on kauheen pahasti sanottu, alemmaa sosiaaliluokkaa, mut semmonen nainen joka on kunnollista ruumiillista työtä varmasti on tehny koko ikänsä — — ” (MXIII, 15, kuva 29).

Negatiivisen tulkinnan esittäminen saattoi olla haastateltavan mielestä piinallista:

” — — täs on kans tämmönen vanha, vanha tyyliön eläkeläinen. (Naurahdus) Vois olla vaikka venäläinen, minusta. Joo, hirvee (naurua), eiks oo kamalaa, mua hävettää” (PI, 37, kuva 29).

Yli 30-vuotiaiden työikäisten tulkinnat ovat yleensä lyhyempiä, pelkistetympiä ja niukempia kuin heitä nuorempien.

<sup>5</sup> Näin on siitä huolimatta, että palvelualoilla toimivat informantit kertoivat käyttävänsä tulkintataitojansa työssään ja muodostavansa uusista asiakkaista kuvan muun muassa heidän ulkoasunsa perusteella. Palvelualojen työntekijöille järjestetään myös kursseja, joilla opetetaan asiakkaan arviointia tai lähestymistapoja. Osa informanteista oli osallistunut tällaisille kursseille. Paras työn tai kurssien kautta saatu oppi oli kuitenkin se, että ulkoasua ei saa katsoa, koska se vie helposti harhaan. Myyntityössä tuote on saatava myydyksi asiakkaan ulkoasusta huolimatta.

Eläkeikäiset, yli 64-vuotiaat informantit luonnehtivat tulkinnoissaan lähes yksinomaan ihmisten luonnetta, toisin kuin heitä nuoremmat. He eivät yleensä lähteneet arvailemaan muita asioita ulkoasun perusteella. He kiinnittivät enemmän huomiota tulkittavien ihmisten kasvoihin kuin vaatetukseen.

Kaiken kaikkiaan informanttien tulkintojen taustalta hahmottuu kuitenkin suhteellisen yhtenäinen kokonaiskoodi. Kaikkien ikäryhmien jäsenet esittivät jossain määrin tulkintoja siitä, mikä kuvan ihminen voisi olla. Kaiken ikäiset myös kuvailevat jonkin verran kuvattavien luonnetta. Erot näkyvät ennen kaikkea painotuksissa ja suhtautumisessa ulkoasujen tulkintaan. Nuorille tehtävä oli helpoin, he kuvailivat näkemäänsä ihmistä vuolaasti ja kursailematta. Vanhemmat työikäiset päätyivät tulkinnoissaan samoihin arvioihin kuin nuoremmatkin mutta suhtautuivat yleensä ulkoasujen tulkintaan kielteisesti. Vanhempien kuvailut eivät olleet yhtä runsaita kuin nuorempien. Tämä näkyi erityisesti eläkeläisten tulkinnoissa, jotka olivat kaikkein niukimpia. He kuvailivat kuitenkin tarkasti näkemänsä ihmisen luonnetta. Sisältöerot eri ikäryhmien tulkintojen välillä olivat harvinaisia ja näkyivät selkeinä vain Lotan ulkoasun arvioissa.

## 8. Lopuksi

Ihmisten arkisia ulkoasuja tulkitaan nykyaikaisessa kaupunkiympäristössä yhteisten koodeina toimivien stereotyyppisten ihmiskuvien avulla. Vaikka tulkinnoista oli löydettävissä ulkoasujen sisältämiä symboleja, tulkinnat kuitenkin harvoin perustuivat selkeästi todettaviin kulttuuristen sääntöjen määräämiin symboleihin. Täyden merkityksen asu sai vasta, kun sen materiaaliin yksityiskohtiin oli liitetty tieto sekä siinä olevista indekseistä että symboleista. Indeksien avulla informantit käyttivät tulkinnoissaan tietojansa heitä ympäröivästä yhteiskunnasta. Symbolit täydensivät indeksien antamaa kuvaa Peircen mallin mukaan ajateltuna ymmärrykseksi asukokonaisuuden sisältämästä viestistä.

Reseptiosemioottisen lähestymistavan avulla päästiin analysoimaan informanttien maailmankuvan sisältöä ja toimintaa ulkoasujen tulkintatilanteessa. Näin päästään lähemmäksi arjen kulttuurin todellisuutta kuin etsimällä ulkoasuista ja niiden viesteistä aiempiin tutkimuksiin perustuvia yleisiä, ehkä yleismaailmallisia tai yleisinhimillisiä symboleja tutkijan työkaluiksi hänen tulkitessaan tutkimuksen materiaalia.

Peircen merkin malli soveltuu erinomaisesti reseptiosemioottiseen tutkimukseen kolmijakoisuutensa ansiosta. Merkin kolmesta osasta tul-



kitsin antaa mahdollisuuden kohdistaa huomion informanttien mielikuviiin sekä niiden ja merkkien välisiin suhteisiin. Ferdinand de Saussuren semiotikkaan perustuva kaksijakoinen merkin malli ohjaa sen sijaan havainnoimaan merkin ja sen kohteen suhdetta ja jättää merkkien tulkitajat mielikuvineen syrjään (vrt. esim. Delaporte 1980).

## LÄHTEET

### Painetut lähteet

- AARVA, PAULIINA 1991: *Terveysvalituksen kuvia ja mielikuvia*. Tutkimus terveysjulisteiden vastaanotosta. Acta Universitatis Tamperensis, ser A vol 328. Tampere.
- BOGATYREV, PETR 1971: *The Functions of Folk Costume in Moravian Slovakia*. Approaches to Semiotics 5. Ed. THOMAS B. SEBEOK. The Hague, Paris.
- BOVBJERG, KIRSTEN-MARIE — KJÆR, BJØRG — MAJAVA, HEIKKI — SIIVONEN, KATRIINA 1988: Stereotypisering av människans yttre. EVA COSTIANDER-HULDÉN et al. (red.), *Människans yttre — kulturens spegel*. NEFA-Nordens 15. fältseminarium 8.8.—23.8.1987 i Lojo, Finland. Åbo.
- BRINGÉUS, NILS-ARVID 1979: Kommunikationsaspekten inom etnologi och folkloristik. NILS-ARVID BRINGÉUS — GÖRAN ROSANDER (utg. av), *Kulturell kommunikation*. Föreläsningar och diskussionsinlägg vid 21:a Nordiska etnologkongressen i Hemse, Gotland 12—15 juni 1978. Lund.
- BYCZYNSKA-GAREWICZ, HANNA 1979: Peirce's Method of Triadic Analysis of Signs. *Semiotica* 26—3/4.
- COLLIER, JOHN JR. — COLLIER, MALCOLM 1987: *Visual Anthropology: Photography as a Research Method*. Revised and expanded edition. Albuquerque.
- DELAPORTE, YVES 1980: Le signe vestimentaire. *L'Homme*. Revue française d'anthropologie. Tome XX, Juillet—Septembre, Numéro 3.
- ECO, UMBERTO 1971: *Den frånvarande strukturen*. Introduktion till den semiotiska forskningen. Lund.
- EHN, BILLY — LÖFGREN, ORVAR 1982: *Kulturanalys*. Ett etnologiskt perspektiv. Lund.
- HARWICK, CHARLES (ed.) 1977: *Semiotic and Significs: The Correspondence between Charles S. Peirce and Victoria Lady Welby*. Bloomington.
- HEIKKINEN, KAIJA 1989: *Karjalaisuus ja etninen itsetajunta. Salmin siirtokarjalaisia koskeva tutkimus*. Joensuun yliopiston humanistisia julkaisuja N:o 9. Joensuu.
- HIRSJÄRVI, SIRKKA — HURME, HELENA 1991: *Teemahaastattelu*. 5. painos. Helsinki.

- PEDERSEN, RAGNAR 1990: Gjenstanden som kildematerial. Nye ideer om materiell kultur. ALF ARVIDSON — KURT GENRUP — ROGER JACOBSSON — BRITTA LUNDGREN — INGER LÖVKRONA (red.), *Människor & föremål*. Etnologer om materiell kultur. Kungl. Skytteanska samfundets handlingar Nr 38:A. Malmö.
- PEIRCE, CHARLES SANDERS 1931—1958: *The Collected Papers of Charles Sanders Peirce*. Ed. by CHARLES HARTSHORNE, PAUL WEISS and ARTHUR W. BURKS. Cambridge.
- 1950: *The philosophy of Peirce*. Selected Writings. Edited by JUSTUS BUCHLER. Norwick.
- PHARIES, DAVID A. 1985: *Charles S. Peirce and the Linguistic Sign*. Amsterdam, Philadelphia.
- ROOS, J. P. 1987: *Suomalainen elämä*. Tutkimus tavallisten suomalaisten elämäkerroista. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 454. Hämeenlinna.
- SARESSALO, LASSI 1983: Identiteetin nurja puoli: etnisten stereotyyppien tarkastelua. *Sananjalka* 25.
- TARASTI, EERO 1990: *Johdatusta semiotiikkaan*. Esseitä taiteen ja kulttuurin merkkijärjestelmistä. Helsinki.
- VELURE, MAGNE 1979: Rykten och vitsar om invandrargruppen. NILS-ARVID BRINGEUS—GÖRAN ROSANDER (utg. av), *Kulturell kommunikation*. Föreläsningar och diskussionsinlägg vid 21:a Nordiska etnologkongressen i Hemse, Gotland 12—15 juni 1978. Lund.

### Painamattomat lähteet

- RÄISÄNEN, LEENA 1974: *Folkloren etnistä stereotyyppioista; case-study*. Turun yliopisto. Kulttuurien tutkimuksen laitos, folkloristiiikka. Laudaturkirjoitus. SEM 365.
- SIIVONEN, KATRIINA 1989: *Viestintäteoriat ja semiotiikka ihmisten ulkoasujen tulkinnan tutkimisen apuneuvoina*. Turun yliopisto. Kulttuurien tutkimuksen laitos, folkloristiiikka. Proseminariesitelmä. SEM 1018.
- 1992: *Ihmisten ulkoasujen viestit ja niiden tulkitseminen stereotyyppisten ihmiskuvien avulla*. Turun yliopisto. Kulttuurien tutkimuksen laitos, suomalaisen ja vertailevan kansatiede. Pro gradu -tutkielma.

KATRIINA SIIVONEN: *Messages of appearance, and how they are interpreted*

What does the appearance of persons unknown to us tell us about them? Does practical, everyday clothing convey culture-bound messages in the modern urban environment? The article seeks to give answers to these questions by means of an analysis of a body of empirical data. The frame of reference was derived from communication theory and from Peircean semiotic theory. The article is based on a series of projective picture interviews, in which thirty informants talked about their interpretations of the appearances of persons in some thirty photographs.

The study thus deals with the semiotics of reception: the communication process is seen from the point of view of the recipient or addressee, who interprets the messages. In interpreting the messages of appearances of other people, the addressees are considered to make use of traditionally acquired stereotyped conceptions of man. These stereotypes have been classified here into four categories. The first division is between the conventional, 'ordinary' individual and the unconventional, 'deviant' one. Conventional individuals were further subdivided into three groups according to social class: the typical middle-class 'ordinary Finn', the 'well-off' above and the 'humble people' below.

A Peircean semiotic model was used in analyzing the relationship between these stereotypes and the appearances of people. The most essential concepts belonging to the Peircean tripartite model of the sign are the *interpretant*, which here is the stereotypical conception which functions as the code, and the *object*, here denoting the set of ideas which includes the ideas of others concerning the individual conveying messages by means of his/her clothing. In order for outfit to convey culturally determined messages, the interpretant in Peirce's model has to be an *argument*; in that case, the sign is symbolically related to its object. In that case, stereotypical conceptions of man act as cultural rules, controlling the way in which appearance as a sign is related to the ideas aroused in the minds of the observers. The conceptions aroused by clothing thus are not based on an iconic similarity between the appearance or its components and the idea aroused, nor can they be deduced on the basis of a causal (indexical) relationship.

In the informants' interpretations, stereotypical conceptions of man were related to the appearance in part by means of symbols. The interpretations, however, also contained considerable causal reasoning. The symbolism of the appearance took on its full meaning only when combined with the conclusions aroused by the appearance, in which the informants made use of the information they possessed as to the members of their own community, their life-style and life cycle.

There were differences in the interpretations presented by informants of different ages; underlying all the interpretations, however, a relatively coherent overall code could be discerned. The task of interpretation was easiest for young informants, who described what they perceived openly and fluently. Older working-age informants ended up offering the same evaluations as younger ones, but their attitude towards the interpretation of appearance tended to be negative. Older informants were less fluent and more restricted in their responses than younger ones. This was especially clear in the case of retired informants, which were the scantiest of all; nevertheless they gave a detailed description of the personality they perceived.

